

РЕКОНСТРУКЦИЈА ГРАМАТИЧКИХ РУСИЗАМА КАО ЛИНГВОТЕКСТОЛОШКИ ПРОБЛЕМ (на грађи Његошевог *Шћејана Малој*)¹

У раду се, на грађи Његошевог спјева *Шћејан Мали*, разматрају питања идентификације граматичких русизама, и то: употреба партиципа у облику одређеног вида у полу-предикативној функцији са субјекатским инструменталом и посесива с наставцима сложене придјевске деκлинације [т. II], употреба копулативних синтагми с другом компонентом у инструменталу с предлогом *с* и копулативних синтагми без везника [т. III] те употреба синтагми с објекатском функцијом [т. IV]. У раду се примјењује поредбена интертекстуална анализа с другим Његошевим дјелима (прије свега са спјевовима *Горски вијенац* и *Луца микрокозма*), која се у завршном поглављу [т. V] проширује на проблематику атрибутивних и адвербијалних синтагми.

Кључне ријечи: Петар II Петровић-Његош, спјев *Шћејан Мали*, спјев *Горски вијенац*, спјев *Луца микрокозма*

* radmilo@mail.ru

¹ Рађено у оквиру научног пројекта „Пјесничка дјела Петра II Петровића-Његоша у оригиналу и руским преводима“ Института за славистику и филологију Паневропског универзитета Апеирон у Бањој Луци.

I ПРИСТУП

1. Посебан слој граматичко-семантичке реконструкције изворног текста Његошевих дјела, па тако и *Шћеиана Малої*, тиче се реконструкције облика и конструкција које је пјесник употребио под руским утицајем. Његошев пјеснички језик није могуће ни схватити без разумијевања бројних русизама и славенизама (из руске рецензије црквенославенског језика).

Као лингвотекстолошки проблем питање идентификације граматичких русизама разматрано је, и методолошки провјеравано, у пропратним студијама уз критичка издања Његошевих дјела, што представља историју питања и за овај рад. У закључном поглављу, у склопу поредбене анализе, дају се још неки примјери граматичких русизама из друга два Његошева спјева, *Луче микрокозма* и *Горскої вијеница*, као и из Његошеве *Биљезнице*. Интертекстуални приступ примјењује се и у основним поглављима, у смислу навођења и коментаришања аналогних случајева.

Примјере наводимо у складу с принципима израде основних издања; на неке од тих принципа ћемо указати и у овом уводном поглављу.

(1) Дивербје означавамо дијакритичким знаком за дужину слога, без обиљеженог акцента на фонетској ријечи. Диверб **мѐ** у стиху: спремила мѐ да мѐђу вѐс дођем (Ш М 2616) треба читати: ме <ј>^е, тј. сонант *ј* се у изговору губи, а два *е* сажимају се у таутовокалски дифтонг с неслоговном другом компонентом. А диверб **ђѐ** у стиховима: џѐ вјѐнчѐнѐ биђе с зѐчѐтијем, (ЛМ 279); џѐ кукање и плач окруњено, / џѐ вјенчана глупост са тирјанством, (ЛМ 525–526) треба читати: џѐ <ј>^е, тј. сонант *ј* се у изговору губи, а два *е* сажимају се у таутовокалски дифтонг с акцентованом првом и с неслоговном другом компонентом (овдје је данас, додуше, могућ и вокалски степен контракције, тј. изговор **ђѐ** с дугосилазним акцентом).

(2) Знак за послјеакценатску краткоћу вокала користимо у примјерима у којима би се, али у другој интерпретацији коју текстолошки искључујемо, могао користити дуг вокал или вокал под акцентом. Тако се у примјеру: (освета је ова чѐйстѐ!) (Ш М 2250б) искључује прозодија одређеног вида (*чѐйстѐ). А у примјеру: красна дара кѐјим нѐс обдари (Ш М 1047) искључује се пуни облик замјенице (нѐс).

(3) У неким примјерима реконструишемо (у квадратној загради) предлог *с* испред ријечѐ које почињу на *с*-: воде [с] сѐбѐм до два паше

(ШМ 2248а); [с] свѣтѣм пићем, Богом закршћеним (ГВ 586) (при том на облик инструментала стављамо прозодијске знаке). Та два *с* по правилима о фонетској транскрипцији, коју примјењујемо у критичком издању, означавају се са двије тачке: [с:ѡбѡм], [с:вѣтѣм].

II ПАРТИЦИПИ И ПОСЕСИВИ

2. Под утицајем руског језика Његош је користио, с једне стране, облик одређеног вида трпних глаголских придјева и у полупредикативној функцији (по другој терминологији: у функцији издвојеног атрибута), а с друге стране, субјекатски инструментал.

(1) Оба ова узајамно повезана граматичка русизма налазимо у три стиха *Шћејана Малој*.

1° У 2250. стиху (98. шеснаестерцу) субјекатски инструментал је изражен именицом у значењу лица (*Ћупрелићем учињени*):

Сердар Ђикан и кнез Мѡјаш
у Чѣво се с војском врате,
воде [с] сѡбѡм до два паше
и Туракѡ главних триста,
заробљених на Трњине,
да им пѡкор Турци плате
Ћупрелићем учињени
(освета је ова чѣстѡ!)

(ШМ 2247 (95)–2250 (98)).

2° У 561. стиху инструментал је изражен именицом у значењу дијела тијела (*довѣдени рѣком*):

Може бити да сам ја мѣссија
довѣдени рѣком невидимѡм
да зла ова листом утаманим —
да неправде разрушим олтаре,
да подигнем и ѡкрѣним правду,
да саберем стадо разагнато

(ШМ 560–565).

3° У 396. стиху инструментал је изражен именицом апстрактног значења која указује на глаголску радњу и њен резултат (*ѡпѣти добићем*):

Ко ће Гдѣре, вашу постојбину,
стрмоглавцѣ игда окренути [...]
ко их игда може окренути
кад османском гиганском на́прегу
пред горама овим кр̀вавијем
чѣликове споне попуцаше,
када Осман, д̀пїтї доби́ћем,
у на́јлуђој својојзи пјаности
Црну Гору с Мд̀ра на Морачу
сву прекрива својим љешинама,
ал јој образ оцрнит не мога?
(Ш М 387–388, 392–400).

4° Примјер из 2614. стиха (*прд̀слављенї храброшћу*):

Чуј народе јединоплѣменї,
прд̀слављенї ў свијет храброшћу:
православна велика царица
спремила мѣ да мѣђу вѣс доћем
(Ш М 2613–2616)

разликује се од претходних по два параметра. С једне стране, конструкција је у вокативу, па је и у српском језику могућа употреба одређеног вида. С друге стране, именица у инструменталу означава опредмећену особину, па се остварује адвербијално значење начина и средства.

(2) Као интертекстуалну паралелу навешћемо најприје два примјера из *Луче микрокосма* (Маројевић, 2016: 254–256).

1° Графија **разложенїй** (с. 25 првог издања) у 608. стиху указује на одређени вид и дужину финалног слога:

Боја цвѣћа [цвѣ^ијѣћа] вјечна и прозачна,
у правилност сваки цвијет ника
ка вјештијем ткањем разложени [р̀азложенї]
(Л М 606–608 (II 56–58)).

2° На исто то указује графија **привезанїй** (с. 44 првог издања) у 1159. стиху:

Слијепа му смјелост показује
да ће ваше силе побѣдити [побѣ^иједити],
мене силом престол уграбити,
прекинути миродржни ланац
под мојијем привезани [прївѣз̀анї] троном
(Л М 1155–1159 (III 285–289)).

Графија првог издања потврђује да су глаголски придјеви (први у номинативу, а други у акузативу) у оба контекста употријебљени у одређеном виду и атрибутивној функцији. Српској синтакси више би одговарала употреба неодређеног вида и полупредикативна функција, тј. функција издвојеног атрибута, умјесто атрибутивне функције, коју смо нагласили интерпункцијом – изостанком запете у претходном стиху.

(3) Као интертекстуалну паралелу навешћемо и примјере из *Горској вијенца* (Маројевић, 2005: 307–311). У њему један примјер илуструје употребу субјекатског инструментала уз трпни глаголски придјев у функцији издвојеног атрибута (1°), а други – употребу субјекатског инструментала уз повратни глагол у трпном стању (2°).

1° Субјекатски инструментал уз трпни глаголски придјев у полупредикативној функцији (или функцији издвојеног атрибута) употријебљен је, као синтаксички русизам, у 586. стиху *Горској вијенца*:

Иван чашом наздрави освете
[с] свѣтѣм пићем, Богом закршћеним
(ГВ 585–586).

У својој студији *Прилози проучавању Његошева језика* Данило Вушовић каже: „Ретка је примена инструментала уз глаголе који синтаксички стоје у пасивној употреби, а кад је уза њих лице које се схвата више као извор радње. Код Његоша налазимо неколико таквих случајева, можда и према руском језику“ (Вушовић, 1930а: 148; Вушовић, 1930б: 56), па наводи четири примјера: два из *Шћейана Малој*, један из *Свободијаде* и овај из *Горској вијенца* (у свима субјекатски инструментал долази уз трпни глаголски придјев у функцији издвојеног атрибута).

2° Субјекатски инструментал уз повратни глагол у трпном стању употријебљен је, као синтаксички русизам, у 20. стиху Његошеве оде *Нек се овај вијек ѿрди над свијема вјековима...*, посвећене „Праху Оца Србије“ а објављене уз прво издање *Горској вијенца*:

Фараона источнога
пред Ђорђем се мрзну силе,
Ђорђем су се србске мишце
са витештвом опојиле!
(ГВ П 19–20).

(4) Као интертекстуалну паралелу навешћемо и неколика примјера из *Биљежнице* (Маројевић, 2017: 423–425).

У медитативној прози посвједочене су три конструкције са субјекатским инструменталом.

1° Прва таква потврда је у 27. медитацији у прози:

када се умно сјеме са земље истреби
и буде собрано великим сијатељем, (МП 27).

Пропратили смо је текстолошком напоменом: *сѡбрѧно вѣликиѡм сѡјатељем* – синтаксички русизам, пасив умјесто актива у значењу ‘које је сабрао велики сијатељ’.

2° Други је примјер из 44. медитације у прози:

Заспаше зраке [зр̀аке] на звијездама
и цвјетови ушिकани славујем на својим стаблима (МП 44).

Овако смо га прокоментарисали у текстолошкој напомени: *у̀шиќѧни славујем* – синтаксички русизам, пасив умјесто актива у значењу ‘које је ушикао (= успавао) славуј’.

3° Трећи је примјер из 47. медитације у прози:

Искрама је допуштено у горама вјековати,
али душама у прашини није,
него се у њој [у̀њѡј] замотају [замот̀ају] и из ње излећивају
како частице воздуха занесене случајем из пучине (МП 47).

Овако смо га прокоментарисали у текстолошкој напомени: *занесѣне слу̀чѧјем* – синтаксички русизам, пасив умјесто актива у значењу ‘које је занио случај’.

4° Сва три горња примјера илуструју овај други граматички русизам – употребу субјекатског инструментала, који би се могао посматрати и као граматички архаизам. Примјер потврђен у 35. медитацији у прози:

Човјек је немирни атом,
трунак занешени из некаква вишег свијета,
но [нѡ] ништожношћу заробјен и у њене вјеси постављен (МП 35)

илуструје онај први граматички русизам – употребу одређеног вида трпног глаголског придјева у функцији издвојеног атрибута (*занешени умјесто занешен*). Друга два глаголска придјева у примјеру (*заробјен, ѡсѡшављен*) пјесник је употријебио према српској синтакси, с облицима неодређеног вида, а први према руској граматици, у

облику одређеног вида који по поријеклу и по форми одговара руском дугом облику партиципа. Српској синтакси више би одговарала употреба неодређеног вида и полупредикативна функција умјесто атрибутивне функције, коју смо и овдје нагласили интерпункцијом – изостанком запете.

(5) Употреба глаголских придјева одређеног вида у наведеним примјерима као да излази изван граматичких оквира српског језика: ријеч је о синтаксичким позицијама у којима се реализује полупредикативна функција придјева и партиципа, а у полупредикативној функцији у савременом српском, као и у прасловенском језику, не реализује се категорија придјевског вида него се употребљавају само облици именичке промјене, формално неодређеног вида. Анализирајући Његошев превод првог пјевања *Илијаде* и коментаре Радована Лалића, закључили смо: „Под утицајем руског језика, у коме се дуги придјевски облик и дуги облик трпног партиципа употребљава у полупредикативној функцији, Његош у наведеној позицији на неколико мјеста има облике одређеног вида“ (Маројевић, 1999: 125).

3. Посесиви, тзв. присвојни придјеви, имали су првобитно само облике именичке промјене јер нису имали категорију придјевског вида. Српски језик ту особину чува у номинативу (и у акузативу кад он није хомонимичан с генитивом), без изузетка. У историјском развоју руског језика, већ од XVIII вијека, спорадично се појављују дуги придјевски облици и у номинативу, који је преузео и функцију вокатива.

Под руским утицајем, умјесто облика именичке промјене *Оркáнов*, употријебљен је облик одређеног вида у синтагми (вок.) *Оркáновѣ сине* – у 1046. стиху *Шћеѣана Малої*:

Сулѣмане, Оркáновѣ сине,
красна дара кѡјѣм нáс обдари
кад нам даде кључа од Европе;
шта јошт чўда шћаше порадити
да млад нама с хата не полеће
те у колу играш с хўријáма
(ШМ 1046–1051).

III КОПУЛАТИВНЕ СИНТАГМЕ

4. У Његошевом пјесничком језику посвједочене су, као синтаксички русизми, саставне синтагме чија је прва компонента у номинативу или акузативу а друга у инструменталу с предлогом *с* – у функцији граматичког субјекта (у 760, 1632. и 3422. стиху *Шћејана Малої* те у 279, 528. и 689. стиху *Луце микрокозма* и у 17. стиху *Горскої вијенца*) или директног објекта (у 3464. стиху *Шћејана Малої* и у 16. стиху *Горскої вијенца*).

(1) Саставне синтагме у функцији граматичког субјекта налазимо у три стиха *Шћејана Малої*:

Хџд' и врагу разлог да нађемо:
пас и мачка, Турчин с Црногорцем —
не мире се до суђена данка;
(ШМ 759–761);

Тај тйтуо кѧ ми се допада?
Ка највиша лудост на свијету!
Куд ће виша брука и погрда
за султана ѧ за пѧдѧнѧ му?
У њем човјек лако виђет може
да је слијеп цар са свијем царством:
бѧ ли човјек који је при себи
дао себе овако рѧжѧти?!
(ШМ 1627–1634);

Пет мѧлѧтвѧ прескакат не треба,
треба трчат што се брже може
на свѧштѧнѧ поклич мујѧзѧна
пѧ ѧѧ Аллѧх с Великим Пророком
с душе мађи свакоју теготу —
дат свакоме што му срце жуди
(ШМ 3419–3424).

Конструкције *Турчин с Црногорцем*, *цар са свијем царством*, *Аллах с Великим Пророком* имају значење саставних синтагми у номинативу: 'Турчин и Црногорац', 'цар и све царство', 'Аллах и Велики Пророк'. При том у првом примјеру предикат је у множини: *не мире се*, а у трећем га реконструишемо у множини: (пѧ) *ѧѧ мађи* – предикат, дакле, потврђује да је граматички субјекат читава социјативна синтагма, а не само именица у номинативу; у првом примјеру копулативну синтагму потврђује и паралелизам (скраћено поређење *пас и мачка*, апозиција у инверзији).

(2) Саставна синтагма у функцији граматичког објекта посвједочена је у 3464. стиху *Шћейана Малој*:

молитве су добре и прѣдѡбре,
али оне лијек не бивају —
оне с неба кликују љекове
па Аллѡха с Пророком кликују
дѡ нѡс бране од зла свакојега
(ШМ 3461–3465).

Конструкција (ак.) *Аллаха с Пророком* има значење саставне синтагме у функцији директног објекта: ‘Аллаха и Пророка’.

(3) У стиховима *Луче микроkozма*:

ђѣ вјѣнчѡнѡ биће с зачѡтијем,
ђе се дуси бесмртношћу крсте,
(ЛМ 279–280 (I 79–80));

Што те к људској вуче колијевци
ђѣ кукање и плач окруњено,
ђѣ вјенчана глупост са тирјанством,
ђе се само рѡд нѣсрећѣ људске
боготвори Цезар с Александром,
(ЛМ 524–528 (I 327–328));

одавде ти судба, воља с умом
у јѣднѡме избијају кључу
(ЛМ 689–690 (II 139–140)),

конструкције *биће с зачѡтијем*, *Цезар с Александром*, *воља с умом* имају значење саставних синтагми у номинативу ‘биће и зачеће’ (*зачѡтије* је црквенославенизам), ‘Цезар и Александар [Македонски]’, ‘воља и ум’.

(4) У *Горском вијенцу* у стиховима:

Палеолог позива Мурата
да закопа Грке са Србима.
Своју мисли Брѡнковић с Гертуком.
Мухамеде, тѡ је за Гертуку!
(ГВ 15–18),

посвједочене су обје конструкције – конструкција *Брѡнковић с Гертуком* (у 17. стиху) има значење саставне синтагме у номинативу ‘Брѡнковић и Гертука’, а конструкција *Грке са Србима* (у 16. стиху) – значење саставне синтагме у акузативу ‘Грке и Србе’.

5. Синтаксички русизам је и употреба двоструког субјекта или објекта чије су компоненте одвојене запетом умјесто да буду спојене везником. При том се семантичком двојином, односно двојством, граматички субјекат или објекат исцрпљују – набрајање је потпуно.

(1) Асиндетска копулативна синтагма може се тицати антропони-ма у позицији граматичког субјекта, као у прози испред 3698. стиха: *До-лази беглер-бег румели-валеси у Скадар [...]. Сретају га Караман-паша, Мехмед-паша, и уводе га у сарај Мехмед-паше*. (ШМ -3698) и у 785. стиху:

Гади ми се (и невоља ми је!)
кад погледам својијем очима
што Дуддо, Јустинијан пишу:
та ово су покрштени Турци –
гадно дишу, јошт гадније пишу
(ШМ 783–787),

или топонима у позицији граматичког субјекта, као у 824. стиху (10. шеснаестерцу):

Нек се Стамбол, Млетке вежу,
Мустафине орде слезу –
кад слободе потрес чују,
тад ће знати што вјерују:
што је било, то ће бити –
Црногорац побједити!
(ШМ 824 (10)– 826 (12)).

Копулативне синтагме у наведеним примјерима значе 'Караман-паша и Мехмед-паша', 'Дуддо и Јустинијан', 'Стамбол и Млетке'.

(2) Асиндетска копулативна синтагма у позицији директног објекта посвједочена је у 4018. стиху (149. шеснаестерцу):

Кад облазиш Мевџа, Сафу**,
поклањаш се храму Мекке –
без шећера сркај кафу
и не бој се вражјџ дреке
(ШМ 4018 (149)– 4019 (150)).

Да је набрајање завршено, свједочи пјесникова напомена: **Двије гдоре близу Мекке, које су дужни прави 'ације турске обилазити (*алКоран*) (ШМ 4018 (нап.)). Објекатска синтагма се може семантички интерпретирати с везником и 'Мевџа и Сафу' и с везником или 'Мевџа или Сафу'.

(3) Позваћемо се и на интертекстуалне паралеле, и то из *Горској вијенца* и његове Посвете. У стиху из Његошеве оде *Нек се овај вијек торги над свијема вјековима...*, посвећене „Праху Оца Србије“ а објављене уз прво издање *Горској вијенца*: на Борисе, Вукашине / општа грми анатема (ГВ П 26), посвједочена је употреба двоструког (индиректног) објекта чије су компоненте одвојене запетом (*Борисе, Вукашине*) умјесто да буду спојене везником *и*: (на) Борисе и Вукашине (општа грми анатема). И то је несумњиво синтаксички русизам, као и у стиху *Горској вијенца*: Штѡ спѡмињѡш Косово, Милоша – (ГВ 1006), у којем су такође компоненте двоструког (директног) објекта одвојене запетом (*Косово, Милоша*) умјесто да буду спојене везником: (штѡ спѡмињѡш) Косово и Милоша.

(4) Стих: ал су мишца, име [мѡшца ѡѡме] црногорско (ГВ 1008) може бити примјер употребе двоструког субјекта чије су компоненте одвојене запетом (*мишца, име црногорско*) умјесто да буду спојене везником *и*: (ал су) мишца и име црногорско (ускрснули с косовске гробнице), и у том случају таква употреба би била – синтаксички русизам. У проклази послје цезуре 1008. стиха, као алтернативно текстолошко рјешење, може се, међутим, реконструисати и таувокалска контракција двају вокала *и* (на нивоу дифтонга). Основном тумачењу, по коме је у стиху представљена асиндетска синтагма двају истоврсних субјеката, ишла би у прилог интерпункција изворника: **мишца, име** (л. 11 об.), како је остало и у првом издању (с. 38). Поред тога, тешкоће дифтоншког читања огледају се у томе што испред лексеме *име* долази цезура која скоро да искључује сандхи, и једино у овом би се примјеру реконструисао дифтонг с несловном првом компонентом [ѡи]. Види подробније у критичком издању спјева (Маројевић, 2005: 312–317).

IV СИНТАКСА ПАДЕЖА

6. Синтаксички русизам је и употреба акузатива бића умјесто акузатива предмета. У руском језику одговарајући глаголи имају друкчију реакцију него у српском (у руском генитив, у српском акузатив). Употреба се илуструје примјером из *Шћейана Малој* уз интертекстуалну паралелу из *Луче микрокозма* (Маројевић, 2016: 282–283).

(1) Под утицајем руског језика, Његош користи глагол *искаѡи* с генитивом умјесто с акузативом у 2062. стиху *Шћейана Малој*:

Ја поклоник правде и слободе,
збѣльскѣй, царе, и тебе се клањам,
а владици и свѣтѣм пѣтрики
блѣгослова иштем да ми пошљу,
па поздрављам све редом главаре,
све лавове и горске вукове. [...]
(Ш М 2059–2064).

Наравно, овдје би се у српском могло говорити о партитивном генитиву, али он овдје није оправдан (благослов се даје у цјелини, а не „на парче“).

(2) Употребу акузатива бића умјесто акузатива предмета, под утицајем руског језика, евидентирамо у 537. стиху *Луче микрокозма*:

ко би игда с добре воље хтио
безумнога пожељет метежа
ђе зло гнусно свагда торжествује,
(ЛМ 536–538 (I 338–338)).

У версолошкој напмени истакли смо да је генитивна синтагма *бѣзумнѣга мѣтежа* синтаксички русизам и да стих карактерише инверзија (неинверзиони распоред био би: пожељет бѣзумнѣга мѣтежа). У руском језику оваква употреба је условљена рекцијом глагола ЖЕЛАТЬ/ПОЖЕЛАТЬ 3. *кому-чему кого-чѣго* ‘жељети/пожељети коме-чему кога-шта’ (Ушаков, 1935, т. I, стубац 852; Ушаков, 1939, т. III, стубац 475).

7. Синтаксички русизам је и употреба директног објекта умјесто индиректног, под утицајем руског језика. Илуструјемо је примјером из пјесме *Поздрав србском роду* уз интертекстуалну паралелу из *Луче микрокозма* (Маројевић, 2016: 283).

(1) Умјесто глагола *честѣишѣиши* (који тражи допуну у акузативу без предлога: *Нову ѣодину*), Његош користи семантички русизам *ѣоздрављѣиши* и руску рекцију (с + инстр.) у 2. стиху пјесме *Поздрав србском роду* из које је пјесник узео мото:

Роде драги, витешко кољено,
поздрављам те са Новом годином:
Бог ти ѣмнѣ силе обновио
да напредно к дичној цјѣљи ступаш,
ѣмним в’јѣнцем да ѣкитѣш матер
којега је досад пѣпирѣла
мрѣчнѣ глѣпѣст нечистим ногама!
(П С Р 1–7).

У руском језику оваква употреба је условљена реакцијом глагола ПОЗДРАВЛЯТЬ/ПОЗДРАВИТЬ *кого-что с чем* ‘честитати коме-чему шта’ (Ушаков, 1939, т. III, стубац 481). Његош је употријебио међујезички хомоним, српски глагол у руском значењу (и у руској синтаксичкој, фразеологизираној конструкцији).

(2) Употребу директног објекта умјесто индиректног, опет под утицајем руског језика али с лексичким преводним еквивалентом, налазимо у 847. стиху *Луче микрокозма*:

„Сваки вечер“, хранитељ ми каже,
„нове дивне бесмртне иде[j]е
у нашу се сферу свјетљају
и дан сваки неба свештенога
нас честита новим наслађењем, [...]“

(ЛМ 843–847 (II 293–297)).

У версолошкој напомени истичемо да је облик *нас* наглашен и да га карактерише главни акценат, а да је *честитā* синтаксички русизам те да је метрички акценат на првој компоненти која је инверзијом истакнута. Његош је руски глагол „превео“, али му је задржао реакцију замијенивши инструментал с предлогом *с* инструменталом без предлога!

V ИСХОДИ

8. Идентификација граматичких русизама као лингвотекстолошки проблем одражена је, практично, у критичком издању *Шћепана Малог* и, теоријски, у монографском истраживању „Текстологија Шћепана Малог“, које то издање прати (Маројевић, 2020: 568–577). Овдје ћемо зато указати на реконструкцију граматичких русизама у другим Његошевим дјелима према нашим критичким издањима проширивши проблематику на атрибутивне и адвербијалне синтагме.

(1) У монографском истраживању „Текстологија Горског вијенца“, које је укључено у критичко издање спјева, идентификацији граматичких русизама, уз примјену метода студије случаја, посвећен је посебан одјељак „Граматичке реконструкције“ (Маројевић, 2005: 305–320). Први такав примјер тиче се тумачења стиха 11⁶ Његошеве оде *Нек се овај вијек торди над свијема вјековима...*, посвећене „Праху Оца Србије“ а објављене уз прво издање *Горској вијенца* (стр. 305–307).

Констатовали смо: у Његошевом пјесничком језику посвједочена је, као синтаксички русизам, употреба датива са предлогом *к* у атрибутивној функцији:

у великим народима
генију се гњџздо [гњ^вјџздо] вије;
овде му је поготову
материјал к славном дјелу
и тријумфа дични вџнац [в^вјџнац],
да му краси главу смјелу
(ГВ П 10–12).

На специфичност синтагме *материјал к славном дјелу* обратио је пажњу Михаило Стевановић. У првој монографији о Његошевом *Горском вијенцу* он пише: „Ваљда зато што у њој нема ни једне, ни туђе ни застареле, нити било по чему необичне речи, ниједан од коментатора није дошао на мисао да је потребно било дати тумачење синтагме *материјал к сјајном делу* (славном дјелу – Р. М.), иако она, узета у целини уопште, не одговара природи савременог, српскохрватског језика“ (Стевановић, 1976: 15). А указујући на десетак примјера из других књижевних дјела наведених у *Речнику Његошева језика*, у другој монографији закључује: „А свуда би у народном језику, као и у књижевном новијег времена, место *к(а)* у њима дошли предлози: *за*, *на* или *према*. У овоме примеру из ГВ свакако — *за*“ (Стевановић, 1990: 19).

И поред тога што је у дјелима старијих писаца ова конструкција посвједочена, њу је оправданије тумачити као Његошев граматички русизам него као граматички архаизам.

(2) У монографском истраживању „Текстологија медитација у прози и пјесама из Биљежнице“, које је укључено у критичко издање Његошове *Биљежнице*, један одјељак „ГраMATичке реконструкције“ посвећен је граматичким русизмима, уз примјену метода студије случаја (Маројевић, 2017: 423–425).

Из тог одјељка издвојићемо предлошко-падежну везу *на албум* у посвети пјесме „У врстама таинственим...“ (на стр. 425), која може имати двојако објашњење. Или је то дијалектизам – акузатив умјесто локатива, у значењу ‘у албуму’ (Балашовима), или синтаксички русизам – акузатив намјене с предлогом *на* у значењу акузатива с предлогом *за*, у значењу ‘за албум’ (Балашовима). Оцијенили смо да је ово друго тумачење вјеродостојније.

(3) У склопу критичког издања *Луче микрокозма* објављено је монографско истраживање „Текстологија Луче микрокозма“, с одјељком „Граматичке реконструкције“ о граматичким русизмима у своме саставу (Маројевић, 2016: 277–283). А у том одјељку (на стр. 279–282) посебну пажњу заслужује опис руске граматичке конструкције *при* (чѐм) која је одражена у стиховима: при игрању свјетлокосих звѣздā [звѣјѣздā^x] – [ЛМ 46 (Пролог)]; при погледу свјетлога сунца [ЛМ 305 (I 105)]. Синтаксичко-семантички утицај руског језика на Његошев пјеснички језик огледа се у проширењу значења анализираних конструкција: предлошко-падежне везе *при игрању* и *при погледу* имају значење ‘за вријеме свјетлуцања’, ‘послије свјетлуцања’, ‘док свјетлуцају (свјетлокосе звијезде)’, односно ‘за вријеме погледа’, ‘послије погледа’, ‘на поглед’, ‘док их гледа (свијетло сунце)’. Тако је наш пјесник, закључили смо, употребио и предлошко-падежну везу *при свршетку* у поднаслову *Горској вијенца* — у значењу ‘за вријеме свршетка’, ‘послије свршетка’, ‘одмах по свршетку (седамнаестог вијека)’, ‘кад се свршавао/свршио (седамнаести вијек)’, а не у значењу од ког се досад полазило: „крајем (седамнаестог вијека)“. У истом издању филолошки смо доказали да једини домаћи извор о истражи потурица, познати запис владике Данила, сачуван у каснијем препису, треба доносити у реконструисаном виду: „Пишем ја владика Данило да се зна како Турке изагнасмо између нас 1702. годишта“ (а не 1707. године).

Озринићи код Никшића, на Ђурђевдāн љѣша Госјодњеј 2020.

Скраћенице

- ГВ: *Горски вијенац* У Петровић-Његош, 2005: 35–218 (критичко издање); Петровић-Његош, 2018: 161–265 (основно издање); Петровић-Његош, (у штампи) (акценатско издање).
- ГВ П: „Нек се овај вијек горди над свијема вјековима...“ / Посвета: „Праху Оца Србије“ Прилог у Петровић-Његош, 2005: 223–226 (критичко издање); Петровић-Његош, 2018: 269–271 (основно издање); Петровић-Његош, (у штампи) (акценатско издање).
- ЛМ: *Луча микрокозма* У Петровић-Његош, 2016: 105–224 (критичко издање), 903–1020 (акценатско издање); Петровић-Његош, 2018: 67–149 (основно издање).
- МП: *Медијације у ирози* У Петровић-Његош, 2017: 34–61 (аутограф и транскрипт), 325–346 (критичко издање)
- ПСР: *Поздрав (србском) роду* Прилог у Петровић-Његош, 2020: 488–490

- (критичко издање), 1154–1155 (акцентско издање); Петровић-Његош, 2018: 450–452 (основно издање).
ШМ: *Шћейан Мали* У Петровић-Његош, 2020: 227–486 (критичко издање), 1011–1153 (акцентско издање); Петровић-Његош, 2018: 289–449 (основно издање).

Извори

- Петровић-Његош, Петар II (2005). *Горски вијенац*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД.
- Петровић-Његош, Петар II (2016). *Луца микрокозма*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД – Цетиње: Narodni muzej Crne Gore
- Петровић-Његош, Петар II (2017). *Биљезница*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД.
- Петровић-Његош, Петар II (2018). *Луца микрокозма. Горски вијенац. Шћейан Мали*. Основно издање. Ортографија и ортоепија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Никшић: Будимљанско-никшићка епархија – Београд: Друштво за неговање Његошевог дела.
- Петровић-Његош, Петар II (2020). *Шћейан Мали*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД – Цетиње: Народни музеј Црне Горе.
- Петровић-Његош, Петар II (у штампи). *Горски вијенац*. Акцентско издање у редакцији Радмила Маројевића.

Литература

- Вушовић, Д. В. (1930а). Прилози проучавању Његошева језика. *Јужнословенски филолоџ*, IX, 93–196.
- Вушовић, Д. В. (1930б). *Прилози проучавању Његошевог језика*. Београд: Библиотека Јужнословенског филолога.
- Маројевић, Р. (1999). *Горски вијенац: изворно чишање* (Његошев гласник. Књ. I). Никшић: Никшићке новине – Београд: Унирекс.
- Маројевић, Р. (2005). Текстологија Горског вијенца. У Петровић Његош, П. II, *Горски вијенац* (5–34, 227–1004). Подгорица: ЦИД.
- Маројевић, Р. (2016). Текстологија Луце микрокозма. У Петровић Његош, П. II, *Луца микрокозма* (5–103, 225–681, 1021–1040). Подгорица: ЦИД – Цетиње: Narodni muzej Crne Gore.

- Маројевић, Р. (2017). Текстологија медитација у прози и пјесама из Биљежнице. У Петровић Његош, П. II, *Биљежница* (5–28, 377–640, 647–662). Подгорица: ЦИД.
- Маројевић, Р. (2020). Текстологија Шћепана Малог. У Петровић Његош, П. II: *Шћепан Мали* (5–226, 491–1009, 1159–1162). Подгорица: ЦИД – Цетиње: Народни музеј Црне Горе.
- Стевановић, М. (1976). *Језичка шумацења у коменшарима Њејошева Горској вијенца*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Стевановић, М. (1990). *О језику Горској вијенца*. Београд: Српска академија наука и уметности, Научна књига.
- Ушаков, Д. Н. (1935) (ред.). *Толковий словарь русскогo языка*. Т. I. Москва.
- Ушаков, Д. Н. (1939) (ред.). *Толковий словарь русскогo языка*. Т. III. Москва.

Радмило Н. Мароевич

РЕКОНСТРУКЦИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ РУСИЗМОВ
КАК ЛИНГВОТЕКСТОЛОГИЧЕСКАЯ ЗАДАЧА
(на материале поэмы Негоша «Щепан Малый»)

Резюме

В настоящей статье рассматриваются, на материале поэмы «Щепан Малый» сербского поэта эпохи романтизма Петра II Петровича-Негоша, специфические вопросы выявления грамматических русизмов. Анализ охватывает: во-первых, употребление в функции обособленного определения причастий в полной форме, т.е. в форме, выражающей значение определенности, с творительным падежом субъекта, и посессивов (т.е. притяжательных прилагательных) с окончаниями адъективного склонения, во-вторых, употребление сочинительных конструкций с другим компонентом в социативной форме (в форме творительного падежа с предлогом *с*), а также употребление бессоюзных сочинительных конструкций, относящихся к двум субъектам (агенса́м), в-третьих, употребление конструкций в составе «глагол + падеж объекта» и, в-четвертых, употребление определительных и обстоятельственных словосочетаний.

Для сопоставительного анализа привлекается материал поэм «Горный венец», «Луч микрокосма» и других произведений Негоша.

В статье, помимо текстологических задач, выдвигаются культурно-исторические вопросы, в том числе вопрос о происхождении и значении подзаголовка поэмы Негоша «Горный венец».

В работе применяются сопоставительный и сравнительно-исторический методы, а также метод контекстуального анализа.

Ключевые слова: Петр II Петрович-Негош, поэма «Щепан Малый», поэма «Горный венец», поэма «Луч микрокосма»